

beindítani és adatszolgáltatásra bírni. A korábbi kommunikációs infrastruktúra szinte teljes pusztulása után az újrakezdéshez már az is fontos információnak számított, hogy a plébános szolgálati helyén túlélte-e a háborút. De a háborúhoz hasonló kihívást jelentett a „földreform” is, amelynek következtében gyakran még a plébániák szintjén is máról holnapra eltűnt az intézmények fenntartási alapjául szolgáló – amúgy csekély – ingatlanvagyon, s kiüresedtek a kegyúri funkciók.

Tekintve, hogy az egykori veszprémi egyházmegye a Bakony északi településeitől egészen a Drávaig terjedő részt átfogta, az azonos szempontok szerint elkészített, községsoros rendben, illetve esperesi kerületenként közölt beszámolók lehetővé teszik az összehasonlítást, és hű képet adnak a Dunántúl egészére vonatkozóan is. Nem kétséges, hogy a könyvet szerkesztő Varga Tibor László által elvégzett munka a továbbiakban nemcsak a szűken vett háborús problematikával foglalkozók számára megkerülhetetlen, hanem egyike lesz a veszprémi egyházmegye tervebe vett monográfiájának elkészítése során a legtöbbet forgatott forráskiadványoknak.

Horváth Gergely Krisztián

Tomka Béla

SZOCIÁLPOLITIKA

Fejlődés, formák, összehasonlítások

Osiris, Bp. 2015. 250 oldal

Az összehasonlító történeti munkák megalkotása elméleti, módszertani, és fogalmi szempontból nagyobb kihívást jelent, mint a hagyományos történeti feldolgozásoké, hiszen például két vagy több történeti kontextus alapos ismeretét és kezelésének képességét igényli. Ez azonban mindaddig elméleti és módszertani kíváncsalom marad, amíg nem igazolható sikeres munkákkal. Tomka Béla legújabb kötete hathatós érvet szolgáltat e diszciplína történettudományon belüli legitimitása mellett, s maradéktalanul megfelel a legmagasabb szintű összehasonlító történetírással szemben támasztható feltételeknek. A jóléti államok történeti összehasonlítását ugyanis sikeresen ötvözi más társadalomtudományok elméleti és módszertani szempontjaival, mely meggyőző módszertant és narratívát eredményez.

A 20–21. századi szociálpolitikát tárgyaló kötet széleskörű hazai és nemzetközi kutatómunkán alapul. Jóllehet a szerző jóléti államokról szóló írásainak sorában ez már a sokadik, számos ponton a korábbi következtetéseket ismétlő műve, mégis lényeges, új megállapításokat is tartalmazó könyvet tart kezében az olvasó. Nem csupán a jóléti államokat az elmúlt évtizedekben ért erőteljes kritikák, nyílt támadások és az ezek nyomán kialakult viták ihlették ugyanis a téma újragondolását. Európa szociális rendszereinek összehasonlító vizsgálata iránytűt is ad e vitákban való navigáláshoz, ami különösen szükséges, ha a magyarországi jóléti állam történeti

interpretációját nemzetközi összefüggésekben kívánjuk elhelyezni. Honi történészek és társadalomtudósok foglalkoztak már a magyar szociálpolitika számos részterületével. Az összehasonlító módszert szisztematikusan alkalmazó kötetet olvasva mégis számos hiányterület fedezhető fel, melyek kimerítő történeti vizsgálataival máig adós a magyar történettudomány.

Tomka azt az első látásra tágan tűnő kérdést kívánja megválaszolni, hogy a modern szociálpolitika fejlődése és fő jellemzői Európában és Magyarországon milyen nagyobb fejlődési trendekbe rendezhetők el; lehetséges-e, érdemes-e jóléti típusokba sorolni az európai jóléti államokat? A zárszóban rámutat (202.), hogy a magyarországi szociálpolitika pontosabb megítélése aligha lehetséges a nemzeti történetírás kötöttségeitől elszakadó nemzetközi perspektíva és szisztematikusan összehasonlítások nélkül. A szerző bemutatja a jóléti állam 20. századi expanzióját, olyan szempontokat vizsgálva, mint a lefedettség bővülése, a szociális jogok emancipációja, a juttatások reálértékeinek javulása, vagy a társadalombiztosítási programok differenciáltsága. A kötet rávilágít az európai fejlődési utak esetenként igen eltérő tényezőire és okaira is. A szerző meggyőzően tárja fel a jóléti államok pozitív társadalmi és gazdasági hatásait, valamint rendkívüli teljesítményét. Tomka egyben cáfolja is azt a sokszor elhangzó, divatos (neo)liberális kritikát is, miszerint a jóléti állam expanziója rontotta vagy egyenesen megakadályozta Európa országainak dinamikus gazdasági növekedését a világháború után.

A kötet szerkezete tematikus és az összehasonlító aspektusokra épül a jóléti államok egyes területeinek elemzésekor. A szerző elsőként azt mutatja be, hogy a szociálpolitika hogyan jelent meg önálló diszciplínaként, majd a szociálpolitikát megalapozó legfontosabb értékeket veszi számba (egyenlőség, negatív és pozitív szabadság, igazságosság, biztonság és szolidaritás). Ezt követően a szociális rendszerek történetét tekinti át Európában és Magyarországon. A későbbi fejezetekben a jóléti fejlődés meghatározó tényezőivel, fő területeivel (főképp a társadalombiztosítással és a családpolitikával), a jóléti állam típusaival és a 20. század folyamán nyújtott teljesítményével foglalkozik. A kötet két utolsó, aktuális kérdéseket is feszegető fejezetében a mai jóléti államról szóló narratíváinkat alapvetően befolyásoló folyamatokról értekezik. A szerző érvelése szerint a 21. század elején sokan kérdőre vonják a jóléti állam létét, valamint a globalizációnak és más hatásoknak olyan kihívásokat tulajdonítanak, melyek alááshatják az állam kiterjedt szociálpolitikai tevékenységét. Tomka módszeresen cáfolja ezeket a „jólét-ellenes” érveket, finoman, ám jogosan már-már „babonaként” kezelve azokat.

A szerző a szociálpolitikát megalapozó értékekre épülő szűkebb és tágabb definíciót használ. A gazdaság- és munkaerőpiac-politikát is beleértve a szociálpolitikát olyan politikai döntéssorozatnak tartja, amelynek mérlege a gyakorlat. A hatás, működés és funkciók, valamint a hatékonyság, azaz amennyiben képes elősegíteni a társadalmi egyenlőséget, csökkenteni vagy megszüntetni a deprivációt. Ennek körültekintő megítélése érdekében pedig elengedhetetlen az összehasonlítás.

A kötet harmadik fejezete az európai, majd a magyarországi szociálpolitika történetének fő vonásait tekinti át a kezdetektől a második világháborúig. A nyugat-európai országokhoz hasonlóan Magyarországon is kiterjedt szociálpolitika jött létre. Jóllehet a magyar biztosítottak gazdaságilag aktívakhoz viszonyított szűk köre az 1945 előtti évtizedekben nemzetközi

összehasonlításban is meglehetősen magas juttatásokban részesült, a társadalom nagy része azonban kívül rekedt a társadalombiztosítás rendszerén.

Tomka a munka következő fejezetében kimerítően dokumentálja a jóléti állam második világháború utáni expanzióját. Arra következtet, hogy a Kádár-rendszer kontinuitást mutatott a megelőző, korai kommunista rendszerrel. A Kádár-korszakban a nyugat-európai országokhoz hasonlóan, jóllehet bizonyos területeken divergens módon, jóléti fejlődés következett be Magyarországon is, ami indokoltá teszi a kommunista jóléti típus megnevezést. Igen lényeges továbbá a Kádár-rendszer belső szociálpolitikai periodizációja (85.).

A fejlődés determinánsaival és ezek interpretációival foglalkozó ötödik fejezetben a szerző a leggyakrabban hangoztatott érveken túl (foglalkozási szerkezet átalakulása, korábbi jogosultságok beérése, diffúziós hatás) további következtetésekre jut. Meglátása szerint Magyarországon a két világháború közötti periódus jóléti fejlődésében a döntő tényezőt a keresztény pártok befolyása és legitimációs céljaik, a nagybirtokosok érdekérvényesítése (pl. a mezőgazdasági biztosítás hiánya), továbbá a hazai ipari-gazdasági emancipációs törekvések, és a nemzeti egyenjogúság kivívása jelentette. Az 1945 utáni fejlődéssel kapcsolatban meghatározónak tartja a kommunista ideológiai deklarációkat, a szociálpolitika kommunista gazdasági és társadalmi rendszerre jellemző funkcióját és a diszkriminatív, gazdaságilag alárendelt szerepét, valamint a politikai és gazdasági krízisek hatásait.

Tomka korábbi – tipológiákra vonatkozó – megállapításaihoz képest a munka megítélem szerint csupán néhány ponton tér el. A szerző kidolgozza a kommunista jóléti típus jellemzőit, s azt is bemutatja, miként vált a rendszerváltás utáni magyarországi jóléti állam gyorsan, olykor kiszámíthatatlanul változó rendszerré. Szintúgy lényeges szempont, hogy ebben a folyamatban a magyarországi politikai elit liberális része, valamint a civil társadalom csekély ellenálló és érdekérvényesítő képessége döntő szerepet játszott. Ezáltal egy kevert, ún. „hibrid” jóléti típus alakult ki Magyarországon a 21. század elejére.

A szerző cáfolja a jóléti államok teljesítményét és hatásait támadó kritikák jelentős részét. A tipikus kritikai álláspontok számbavételét követően (a neoliberaisoktól a neomarxistákig) Tomka rámutat, hogy a jóléti államok „negatív jelenségeit” túlszárnyalják azok előnyös hatásai. Ezen felül úgy gondolja, hogy az alternatív megoldások hiánya következtében e kritikák jórészt erőtlenekek. A „válságdiskurzusokkal” szemben megfogalmazott legerősebb érve pedig az, hogy a jóléti expanzió nem vezet a gazdasági dinamizmus hanyatlásához. Ugyanakkor a szociálpolitika háttérbe szorítása, vagy bizonyos területeken fellépő hiánya bizonyosan növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket és a szegénység szintjét, amely visszahathat a gazdasági versenyképességre.

A korábbi munkákhoz képest a kötet egy kiterjedt fejezettel örvendezteti meg a jóléti állam iránt érdeklődő olvasókat, mely az Európai Unió belüli és a magyarországi szociálpolitika kapcsolatát, valamint a globalizáció hatásait mutatja be. Az uniós szociálpolitika esetében Tomka szerint az utóbbi két évtized tekinthető a legaktívabbnak, mivel ebben az időszakban fogadták el a legtöbb uniós szociálpolitikai direktívát, továbbá az európai szociális jogok hatásköre is jelentősen bővült. Azt is hangsúlyozza azonban, hogy a jóléti politika nemzeti hatáskörben marad, így a kormányok közötti egyeztetések rendszere (intergovernmentalism) dominál. Ezzel együtt

bontakozik ki a globalizáció, melyet Tomka nyílt végű folyamatként szemléltet. A szociálpolitika szempontjából nem mutatható ki döntő globális befolyás Európában és Magyarországon, a nemzetállami kompetenciák továbbra is erősebbek. A szerző szerint a globalizációnak tulajdonított, az elmúlt két és fél évtizedben tapasztalható fluktuációk fő oka Magyarországon a már említett liberális komprádor elit nemzetközi pénzügyi szervezeteknek való megfelelési vágya és az ebből származó politikai és személyes előnyök, valamint a civil társadalom gyenge ellenállási képessége.

Formai és stílári szempontból az olvasót megnyeri a könyv tömörsége, didaktikailag is jól hasznosítható tartalma. Kiválóan dokumentált elemzéseit kellemesen egészíti ki a többnyire egyenletes szövegkohézió, az olvasmányos stílus és szövegezés, melyben csak elvétve bukkanhatunk elgépelésekre, tipográfiai hibákra. A naprakész bibliográfia pedig igencsak megkönnyíti a tájékozódást a hazai és nemzetközi szakirodalomban.

Jelen munka eredményeit azonban hiányosságaival együtt kell mérlegelnünk. Aránytalanság fedezhető fel a kötet súlypontjait illetően. A második világháború utáni periódus vizsgálata a nyugat-európai országok és Magyarország esetében is részletesebben dokumentált az azt megelőző időszakhoz viszonyítva. Ezt csak részben magyarázhatja, hogy a jóléti állam valódi expanziója a második világháború után következett be. A Kádár-rendszer és a 20. század korábbi korszakainak periodizációját is csak az 1945 utáni időszakra értelmezi a szerző, a világháborút megelőző időszakra vonatkozóan a kapcsolatok vizsgálatára nem tér ki. A két világháború közötti periódus tárgyalása során a szerző nem elemzi a szociálpolitikai diskurzus és gyakorlat kapcsolatát, a jövőre vonatkozó szociálpolitikai terveket, valamint a kötelező társadalombiztosítás körén kívül rekedt társadalmi csoportok szociális helyzetét. Ezek a szempontok további kutatásokat inspirálhatnak.

Az összehasonlító perspektíva ismeretelméleti háttérével kapcsolatban a társadalomtudományokat (132., 135.) a természettudományokhoz hasonlítja a szerző. Habár azt a fajta egzakttságot és objektivitást, melyet a természettudományok nyújthatnak nem lehet számon kérni a társadalomtudományokon (a történetírásról pedig még kevésbé), de törekedhetnek erre. A hipotézisek folyamatos tesztelésére ugyan van lehetőség, viszont a kísérletek azonos paraméterek melletti megismétlésére nincs. Tehát szigorú értelemben a társadalomtörténet is megbukik a természettudományok klasszikus ismeretelméleti rostáján, jóllehet a történelemszűz törekednie kell a tárgyilagosságra, amely azonban nem azonos az objektivitással. További problémát jelent, hogy a szerző a nemzet és a társadalom fogalmait nem kezeli elkülönítve (vö. például 134.), ezáltal leegyszerűsített, holisztikus kép alakul ki (nemzet/társadalom). Tomka például rámutat, hogy a „18. század számos gondolkodója – különösen a már említett Thomas Hobbes – úgy vélte, hogy az állam központi feladata polgárai életének és vagyonának védelme” (33.). Hobbes nem 18. századi gondolkodó, és az állítás – megszorításokkal – inkább csak Locke-ra vonatkozik.

A jelzett problémák jórészt a választott módszerekből és perspektívából, bizonyos alapkutatások hiányából és a terjedelmi korlátok szűkességéből erednek. Az olvasó azonban így is kitűnő képet kap a modern szociálpolitika, valamint a jóléti államok utóbbi évtizedekben lezajlott fejlődésének történetéről. A nemzetközi kutatások szempontjából is fontos végkövetkeztetése mellett a munka számos további kutatást inspirálhat.

Cora Zoltán

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Buza János az MTA doktora, ny. egyetemi tanár

BCE TTK, Budapest

Cora Zoltán PhD, egyetemi adjunktus

SZE BTK Angol–Amerikai Intézet, Szeged

Csernus-Lukács Szilveszter PhD-hallgató

SZE Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged

Eöry Áron PhD-hallgató, politológus

KRE Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest

Farkas Kornél főmuzeológus

Szépművészeti Múzeum, Budapest

Frank Tibor az MTA levelező tagja, egyetemi tanár

ELTE BTK Angol–Amerikai Intézet, Budapest

Gyimesi Réka tanársegéd

PTE BTK Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép-Európában

Alapítványi Tanszék, Pécs

Hermann Róbert az MTA doktora, a parancsnok tudományos helyettese

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest

Horváth Gergely Krisztián PhD, tudományos főmunkatárs

MTA BTK Vidéktörténeti Témacsoport, Budapest

Hunyady György az MTA rendes tagja, professor emeritus

ELTE BTK Pszichológia Intézet, Budapest

Kincses Katalin Mária kandidátus, főszerkesztő
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest

Ligeti Dávid PhD, tudományos munkatárs
VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest

Mák Ferenc az irodalomtudományok doktora, külső munkatárs
Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta

Mann Miklós az MTA doktora, egyetemi magántanár
Budapest

Mesterházy Károly kandidátus, ny. osztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Orosz István az MTA rendes tagja, professor emeritus
DE BTK, Debrecen

Pritz Pál az MTA doktora, egyetemi magántanár
ELTE BTK Történettudományi Intézet, Budapest

Rácz György PhD, főigazgató-helyettes
Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest

Somogyi László levéltáros
Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, Budapest

Tringli István PhD, tudományos főmunkatárs
MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest

E szám írásai a szerzők jóváhagyásával
megjelennek a Századok internetes felületén és adatbázisában.

CONTENTS

<i>Tibor Frank: Lectori salutem</i>	5
---	---

SZÁZADOK 150: A CELEBRATION

<i>György Hunyady: Welcome Address</i>	7
<i>Miklós Mann: Századok under Editor Sándor Szilágyi (1875–1899)</i>	11
<i>Pál Pritz: Ervin Pamlényi and Századok</i>	17
<i>Róbert Hermann: The Revolution and War of Independence of 1848–1849 as Reflected by Századok</i>	25
<i>István Orosz: István Szabó and István Balogh: Founders of the History of Agriculture in Debrecen</i>	39
<i>György Rácz: Writing History and the Archives</i>	49

THROUGH THE LOOKING-GLASS

Anniversary Questions by Századok and Responses from International History Journals	59
--	----

ARTICLES

<i>Ferenc Mák: „To Love the Fatherland through the County.” The History and Activities of the Historical Society of Bács-Bodrog County</i>	75
<i>János Buza: Locations in Bihar and Zaránd Counties under Fiscal Pressure. On the Monetary Crisis of the Ottoman Empire, 1645</i>	119
<i>Kornél Farkas: Art Objects on the Move. The Hungarian Museum of Fine Arts after World War II (Part II)</i>	147

SOURCE PUBLICATION

<i>Szilveszter Csernus-Lukács: Proposal on the Equality of National Minorities, 1862</i>	189
--	-----

BOOK REVIEWS

- „Atyám megkívánta a pontosságot”. Ember és idő viszonya a történelemben
(*Katalin Mária Kincses*) 201
- Türk Attila – Lőrinczy Gábor – Marcsik Antónia*: Régészeti és természettudományi
adatok a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez
(*Károly Mesterházy*) 205
- Der Kanun. Das albanische Gewohnheitsrecht nach dem sogenannten Kanun
des Lekë Dukagjini (*István Tringli*)..... 208
- Krisen/Geschichten in mitteleuropäischem Kontext. Sozial- und wirtschafts-
geschichtliche Studien zum 19./20. Jahrhundert (*Réka Gyimesi*)..... 212
- Orosz László*: Tudomány és politika. Fritz Valjavec (1909–1960) a két világháború közötti
magyar–német tudománypolitikai kapcsolatokban (*Dávid Ligeti*).....216
- Politikai küzdelmek Zala megyében a két világháború között II. 1932–1945
(*Aron Eöry*) 220
- „Füstölgő romok között”. Fejér megyei helyzetjelentések a második világháborút
követően (*László Somogyi*) 224
- Folytonos fegyverropogás közepette. Források a veszprémi egyházmegye második
világháborús veszteségeiről I. (*Gergely Krisztián Horváth*)..... 227
- Tomka Béla*: Szociálpolitika. Fejlődés, formák, összehasonlítások (*Zoltán Cora*)..... 229